

Zilola BOTIROVA,
Xalqaro Innovatsion Universiteti o'qituvchisi

Qarshi davlat universiteti dotsenti F.Choriyeva taqrizi asosida

KONTEKSTLI YONDASHUV ASOSIDA TALABALARNING O'QUV-IJODIY FAOLIYATINI MODELASHTIRISH MAZMUNI
Annotatsiya

Ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalarida kontekstli yondashuv asosida talabalarda paradoks bilimlarni shakllantirishni tashkil etishning didaktik imkoniyatlari xususida ma'lumotlar aks ettirilgan va bundan professor-o'qituvchilar fan mazmunini yoritishda nazariy va amaliy jihatdan keng qo'llab kelayotganligi asoslangan. Shuningdek, ta'limning zamonaviy didaktik ta'minotlari talabalarga keng ko'lamdagi imkoniyatlarni yaratish bilan birga ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi omillar, o'quv faoliyatini modellashtirish – o'rganilayotgan mavzuning asosiy xususiyatlari, o'quv faoliyatini modellashtirish jarayonida o'ziga xos tamoyillari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Kontekstli yondashuv, adekvatlik, fizibilite, paradigma, konstruktiv, differensiallashtirilgan ta'lim, barqarorlik, kompetensiya, didaktik, kreativ, protsess, usul, paradoks, yo'nalish, interaktiv.

**СОДЕРЖАНИЕ МОДЕЛИРОВАНИЯ УЧЕБНО-ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧАЩИХСЯ НА ОСНОВЕ
КОНТЕКСТНОГО ПОДХОДА**

Аннотация

В данной статье отражена информация о дидактических возможностях организации формирования парадоксальных знаний у студентов на основе контекстного подхода в высших учебных заведениях, и из этого следует, что преподаватели оказывают широкую теоретическую и практическую поддержку в освещении содержания предмета. Также проанализированы современные дидактические средства обучения, факторы, способствующие повышению эффективности обучения при создании широкого спектра возможностей для учащихся, моделирование учебной деятельности – основные особенности изучаемого предмета, специфические принципы в процессе моделирования учебной деятельности.

Ключевые слова: Контекстный подход, адекватность, жизнеспособность, парадигма, конструктивный, дифференцированное обучение, устойчивость, композиция, дидактический, творческий, процесс, метод, парадокс, направление, интерактивность.

**CONTENT OF MODELING EDUCATIONAL AND CREATIVE ACTIVITIES OF STUDENTS ON THE BASIS OF A
CONTEXTUAL APPROACH**

Annotation

This article reflects information on the didactic possibilities of organizing the formation of paradoxical knowledge in students on the basis of a contextual approach in higher education institutions, and from this it is based on the fact that professors widely use theoretical and practical in highlighting the content of science. Also, modern didactic provisions of education are analyzed factors that serve to increase the effectiveness of Education, modeling educational activities – the main features of the topic under study, specific principles in the process of modeling educational activities, while creating a wide range of opportunities for students.

Key words: Contextual approach, adequacy, feasibility, paradigm, constructive, differentiated education, sustainability, competence, didactic, creative, process, method, paradox, orientation, interactive.

Kirish. Zamonaviy oliy ta'lim muassasalari o'quv-tarbiyaviy jarayonida o'qitishning turli xil yondoshuvlari, ta'lim texnologiyalarini joriy etish uchun keng imkoniyatlar taqdim etuvchi yangi o'qitish metodologiyasi kirib kelmoqda va ulardan samarali foydalanilmoqda.

Bundan professor-o'qituvchilar fan mazmunini yoritishda nazariy va amaliy jihatdan keng qo'llab kelmoqda. "Ta'limning zamonaviy didaktik ta'minotlari talabalarga keng ko'lamdagi imkoniyatlarni yaratish bilan birga ta'lim samaradorligini oshirishga ham xizmat qiladi:

o'quv faoliyatga qiziqishni kuchaytiradi va rag'batlantiradi, fikrlash faoliyatni interfaolliги hisobiga shaxsning u yoki bu sifatlarini samarali tarbiyalashni faollashtiradi;

axborot madaniyatini shakllantirish va zamonaviy axborot makonida moslashuvchanliga imkoniyat yaratadi".

Oliy ta'lim muassasalarida o'quv-ijodiy faoliyatni tashkil etish samaradorligini oshirish uchun o'qitish metodlari, vositalari va shakllariga innovatsiya kiritish, ya'ni, turli xil gipermatnli, ovozli ma'ruzalar, virtual laboratoriyalar, vebvestlar, bulutli texnologiyalar, talabalar bilimni nazorat qilishning elektron dasturlarini taklif etilayotgani ta'limni tashkil etish va fanga bo'lgan qiziqishini oshirish uchun muhim vosita hisoblanadi[1].

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Zamonaviy ta'lim paradigmasida talabalar o'qitishga muhim didaktik maqsad berishga imkon beruvchi kompetensiyaga asoslangan yondashuvni shakllantirishning asosiy tamoyillari O.E.Lebedev.

Ushbu tamoyillarga ko'ra, ta'limda kompetensiyaga asoslangan yondashuvning asosiy ma'nolaridan biri mustaqil ijodiy ishlash qobiliyatini shakllantirish, qo'shimcha ravishda ta'limning tashkiliy asosidir.

O'quv faoliyatini modellashtirish – o'rganilayotgan mavzuning asosiy xususiyatlarini boshqa tizim – moddiy ob'ekt, tenglamalar to'plami, kompyuter dasturi yordamida tasvirlash bo'lib hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Shuningdek, o'quv faoliyatini modellashtirish jarayonida o'ziga xos tamoyillarga tayaniladi.

1. Adekvatlik printsiplari: Model o'rganilayotgan muammoni eng muhim tomonlarini hisobga olishi va uning xususiyatlarini maqbul aniqlik bilan aks ettirishi kerak. Faqat bu holatda simulyatsiya natijalarini o'rganish obyektiga kengaytirish mumkin.

2. Oddiylik va tejamkorlik printsiplari: Model samarali va tejamkor foydalanish uchun yetarlicha sodda bo'lishi kerak. Bu tadqiqotchi talab qilganidan murakkabroq bo'lmaligi kerak.

3. Axborotning yetarlilik printsiplari: Obyekt haqida ma'lumot to'liq yo'q bo'lganda, modelni qurish mumkin emas. To'liq ma'lumot mavjud bo'lganda, modellashtirish ma'nosizdir. Axborot yetarlilik darajasi mavjud bo'lib, unga erishilganda tizimning modelini yaratish mumkin.

4. Fizibilite tamoyili: Yaratilgan model tadqiqot maqsadiga cheklangan vaqt ichida erishishni ta'minlashi kerak.

5. Modellarining ko'pligi va birligi printsiplari: Har qanday o'ziga xos model real tizimning faqat ba'zi jihatlarini aks ettiradi. To'liq o'rganish uchun o'rganilayotgan jarayonning eng muhim tomonlarini aks ettiruvchi va umumiy ko'rinishga ega bo'lgan bir qator modellarni qurish kerak. Har bir keyingi model avvalgisini to'ldirishi va takomillashtirishi kerak.

6. Barqarorlik tamoyili. O'rganilayotgan tizim standart matematik usullar bilan modellashtirilgan, bir-biri bilan o'zaro ta'sir qiluvchi quyi tizimlar to'plami sifatida ifodalanishi mumkin. Shu bilan birga, tizimning xususiyatlari uning elementlarining xususiyatlarining yig'indisi emas

7. Parametrlashtirish prinsipi. Simulyatsiya qilingan tizimning ayrim quyi tizimlari bitta parametrlar (vektor, matritsa, grafik, formula) bilan tavsiflanishi mumkin[2].

Tahlil va natijalar. Yuqorida ko'rsatilgan tamoyillar asosida o'quv-ijodiy faoliyatni modellashtirishda quyidagi talablarga javob berishi kerak: 1) adekvat bo'lishi, ya'ni o'rganilayotgan muammoni eng muhim tomonlarini kerakli aniqlik bilan aks ettirishi; 2) muayyan toifadagi muammolarni hal qilishga hissa qo'shishi; 3) taxminlar va taxminlarning minimal soniga asoslangan

O'quv-ijodiy faoliyatni modellashtirishning aspektlari

Yuqoridagi aspektlarni quyidagicha tahlil qilamiz:

Xavfsizlik – odamga yoki atrof-muhitga zarar bermasdan sinab ko'rish yoki tajriba o'tkazish.

Prototip – yakuniy mahsulot ishlab chiqarilishidan avval yangi mahsulotlarni loyihalash va sinash uchun modellardan foydalanishdan iqtisodiy tejash.

Bashorat qilish – kelajakka boqib, ehtimoliy ta'sirlarni yoki yo'qotishlarni ta'kidlab, muammolar paydo bo'lishidan oldin ularga yechim topish.

Vizualizatsiya – tizimdagi munosabatlarni ko'rish, tushunish va tahlil qilish. Jarayonni vaqt bo'yicha tezlashtirish yoki sekinlashtirish.

Taqrorlash – model sistemani turli xil senariylar asosida parametrlarni o'zgartirib qayta taqrorlash.

O'quv-ijodiy faoliyatni modellashtirishda ikkita asosiy tendensiyaning ajratib ko'rsatish mumkin.

Birinchi tendensiya shundaki, ta'lim darajasidan qat'iy nazar, ommaviy xarakterda bo'lib, u qulay ekanligi bilan ahamiyat kasb etmoqda.

Ikkinchi tendensiya - ta'limni individuallashtirish bo'lib, ta'lim jarayonida barcha ishtirokchilarning xususiyatlarini va mavjud imkoniyatlarini baholashni hisobga oladigan tarzda tashkil etishni nazarda tutadi.

Demak, bizningcha, o'quv faoliyatini modellashtirish tajriba qilmasdan avval ma'lum bir tizimlar uchun eng qulay modelni tuzib 1-jadval.

Talabalarning o'quv-ijodiy faoliyatni faollashtirishning o'ziga xos aspektlari

Qiziqish va ichki motivatsiyani rivojlantirish	Qiziqish uyg'otish: tegishli mavzular tarkibini talabalarning qiziqishini uyg'otadigan va o'rganish istagini uyg'otadigan qiziqarli mashg'ulotlar, real dunyo munosabatlarini o'zida mujassam etgan vazifalarni kiritish. Qiyinchilik va izlanishlarni rag'batlantirish: talabalarga o'z qiziqishlarini o'rganish, savollar berish va ularni qiziqtiradigan mavzularni chuqurroq o'rganish imkoniyatini yaratish. Faol tafakkurini rivojlantirish: o'rganish, sa'y-harakatlarni taqdirash va talabalarni o'sish imkoniyatlarini sifatida qiyinchiliklarni qabul qilishga undash jarayoniga urg'u berish.
Qo'llab-quvvatlovchi va qiziqarli o'quv muhitini yaratish:	Hamkorlikda o'rganish: ijodkorlik va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun jamoaviy ishlashni, tengdoshlaridan o'rganishni va guruh muhokamalarini rag'batlantirish. Faol ishtirok: talabalarning faol ishtirok etishi, tajriba o'tkazishi va o'quv jarayoniga hissa qo'shishini talab qiluvchi faoliyatni loyihalash. Differensiallashtirilgan ta'lim: individual talabalarning turli ehtiyojlari va o'rganish uslublarini qondirish uchun o'quv faoliyatida o'zaro yordamni yo'lga qo'yish. Ijodiy fikr-mulohaza va e'tirof: konstruktiv fikr-mulohazalarni taqdim etish, muvaffaqiyatlarni rag'batlantirish va o'ziga ishonch va motivatsiyani oshirishga qaratilgan sa'y-harakatlarni kuchaytirish.
Innovatsion pedagogik yondashuvlardan foydalanish	Loyihaga asoslangan ta'lim: talabalarni bilimlarni qo'llash va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish imkonini beruvchi amaliy faoliyatga asoslangan loyihalarga jalb qilish. Muammoga asoslangan ta'lim: talabalarni ijodiy fikrlashga, hamkorlik qilishga va yechim topishga undaydigan real muammolar yoki ssenariylarni taqdim etish. Imitatsion o'yning asoslangan ta'lim: bunday o'yin orqali qiziqish, motivatsiya va o'rganishni kuchaytirish uchun o'yin simulyatsiyalardan foydalanish. Texnologiya integratsiyasi: tadqiqot, muloqot va ijodiy ifodani osonlashtirish uchun texnologiya vositalari va resurslaridan foydalanish.
Ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish:	G'oyalarga asoslanish: O'quvchilarni hukm va cheklovlarisiz erkin g'oyalar yaratishga undash. Vizual xarita: Aloqalarni tasavvur qilish va turli nuqtai nazarlarni o'rganish uchun hayolida vizualashtirish hamda tasvirlashda turli xarita, chizma, diagrammalardan foydalanish. Tanqidiy fikrlash: talabalarni axborotni tahlil qilish, baholash va sintez qilishga undash. Ijodiy muammolarni hal qilish: talabalarni qobiqdan tashqarida o'ylashini va innovatsion yechimlarni ishlab chiqishni talab qiladigan topshiriqlar tizimini ishlab chikishga undash.
Izoh va qo'llash imkoniyatlarini ta'minlash:	Ijodiy yozish: talabalarni ijodiy yozish mashqlari orqali o'z fikr va qarashlarini ifoda etishga undash. Tasviriy san'at: talabalarga rasm chizish, maket yasash, model taklif etish orqali o'zlarini o'quv faoliyatini ifoda etish imkoniyatini yaratish. Ijro san'ati: Talabalarga o'zlarini ijodiy ifodalash uchun drama, musiqa yoki raqsda qatnashish imkoniyatlarini taklif etish. Haqiqiy dunyo ilovalari: o'rganishni real dunyo konteksti bilan bog'lash va talabalarni bilimlarini amaliy sharoitlarda qo'llashga undash.

Mazkur aspektlarni e'tiborga olish orqali pedagoglar o'quv faoliyatida ijodkorlikni rivojlantiradigan, o'rganishga bo'lgan muhabbatni uyg'otadigan va talabalarning o'z imkoniyatlarini to'liq ro'yobga chiqarishga imkon beruvchi dinamik va boyituvchi o'quv muhitini yaratishi mumkin. Buning uchun pedagog zamonaviy ta'limning samarali yondashuvlari va uning mazmunini bilishi, faoliyatda qo'llay olish ko'nikmasiga ega bo'lishi lozim[3].

Kontekstli yondashuv asosida o'quv-ijodiy faoliyatni faollashtirish talabalarning izlanishda faolligi va tashabbuskorligini

sodda va tushunarli bo'lishi; 4) shaxsni va sohani rivojlantirishga xizmat qilishi; 5) foydalanish uchun qulay bo'lishi.

Paradoks tafakkur uzluksiz fikrlash bo'lib, bir fikrdan ikkinchisiga sakrab o'tish, yangi istiqbol va ma'nolarni kashf etish qobiliyati bilan tavsiflanadi. Bunday fikrlash noaniqlikka intilmaydi, balki ko'plab turli talqinlar va nuqtai nazarlarga imkon beradi.

O'quv-ijodiy faoliyatni modellashtirishning o'ziga xos jihatlari bo'lib, u quyidagilarda namoyon bo'ladi:

chiqish va sinab olish tajriba uchun ketadigan xarajatlarni sezilarli darajada kamaytiradi. Modellar yordamida tajriba uchun sarflanadigan xarajatlarni tejash o'z navbatida katta iqtisodiy samaradorlikka ham olib keladi. Shuningdek, o'quv faoliyatini modellashtirish yetarlicha murakkab jarayon. Uni yaxshi o'zlashtirish uchun integrativ bilimlar talab qilinadi.

O'quv-ijodiy faoliyatni kontekstli yondashuv asosida modellashtirish quyidagilarga imkon yaratadi: 1) talabalar faoliyati faollashtirish, ilmiy adabiyotlarni izlash va o'rganish bo'yicha mustaqil ish (asosan maqolalar) tayyorlashga imkon yaratadi; 2) ilmiy loyihalarni amalga oshirishning barcha bosqichlarida mustaqil ishlash va jamoada ishlash ko'nikmasini rivojlantiradi; 3) ilmiy natijalarni ilmiy maqolalar, og'zaki va poster taqdimotlari ko'rinishida tarqatish, shu jumladan, virtual, interaktiv vizualizatsiyadan foydalanish imkoniyatini yaratadi.

O'quv - ijodiy faoliyatni faollashtirishning yondashuvlari, usullari va vositalarini tashkiliy-pedagogik qo'llab-quvvatlash variantlarini tahlil qilish, aniqlangan izlanish yo'nalishlariga muvofiq yo'naltirilgan holda kontekstli yondashuv tamoyillarini moslashtirish g'oyasini keltirib chiqaradi[5].

Kontekstli yondashuv asosida talabalarning o'quv-ijodiy faoliyatni faollashtirishning o'ziga xos aspektlari bo'lib, ular bir-biri bilan bog'liq hamda aloqador (1-jadval).

oshirish uchun mutaxassisning ijodkor shaxsini shakllantirishga qaratilgan kasbiy ta'lim subyektlarining o'zaro va ta'lim muhiti obyektlari o'rtasidagi munosabatlarning intensivligini oshirish jarayoni tushuniladi. Bunda o'quv va ijodiy muammolarni hal qilish, talabalar uchun muammoga taklif qilinadigan yangi turdagi vaziyatni tushunish darajasini va shaxsiy ahamiyatini oshirish, keyin uning o'zgarishi yoki talabalarning ushbu vaziyatga munosabatini o'zgartirish e'tiborga olinadi[4].

Xulosa va takliflar. Talabalarning o'quv-ijodiy faoliyatini faollashtirish, uni samarali tashkil etish bilish faolligining ijodiy darajasi bilan bevosita bog'liq bo'lib, u nafaqat predmetlar va hodisalar o'rtasidagi aloqalarni o'zlashtirishda, balki buning uchun

talabalarni yangi yo'l topishga harakat qiladigan ijodiy izlanishlar, mustaqil harakat, o'qish-izlashishiga imkon beradi. Shu boisdan mazkur faoliyatni faollashtirish texnologiyalarini jarayonga kiritish ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR

1. Abduqodirov A.A. "Pedagogika" va "Psixologiya" fanlaridan keyslar va ulardan foydalanish uslubiyoti. –Toshkent: "Fan va texnologiyalar". 2015. – B.161.
2. Abduqodirov A.A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. –Toshkent: "Iste'dod". 2008. – B. 180.
3. Abduqodirov A., Pardayev A. Pedagogik texnologiyalarga oid atamalarning izohli lug'ati. – Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2012. – 44 b.
4. Abdinazarova Z.X. Pedagogik texnologiyalarning talabalar aqliy taraqqiyotiga psixologik ta'siri. Psix.fan.nomz...diss.- Toshkent, 2012. – 144 b.
5. Avliyoqulov N.X.. Zamonaviy o'qitish texnologiyalari.- Buxoro. Matbaa, 2001.- 68 b.